

PERFORMER¹

JERZY GROTOWSKI

İNGİLİZCEDEN TÜRKÇEYE ÇEVİREN

BARIŞ YILDIRIM
EREN BUĞLALILAR

(AVAM SANAT KOOPERATİFİ – ÇEVİRİ GRUBU)

Büyük harfle *İcracı*, bir eylem adamıdır. Başkasını oynayan biri değildir. Yapandır, rahiptir, savaşıdır: estetik türlerin dışındadır. Ritüel, bir performanstır, tamamlanmış bir eylemdir, bir edimdir. Yozlaşmış ritüel ise bir gösteridir. Yeni bir şeyi değil, unutulmuş bir şeyi keşfetmenin peşindeyim. Öylesine eski bir şey ki bu, burada artık estetik türler arasındaki farklar geçersizleşiyor.

Ben *icracının öğretmeniyim* (tekil konuşuyorum: *İcracının*). Öğretmen, içinden öğretme işinin geçmesine izin veren kişidir –zanaatlarda olduğu gibi –: öğretmenin bir alıcısı olmalıdır ama çırağın bunu yeniden keşfetmesi ancak kişisel olabilir. Peki öğretmenin kendisi öğretmeyi nasıl öğrenir? Taklitle ya da hırsızlıkla. *İcracı* bir oluş halidir. Bir bilgi adamıdır; eğer romantizmi seviyorsak, Castenada'nın romanlarına gönderme yaparak sözedebiliriz ondan. Pierre de Combas'ı düşünmeyi tercih ederim ben. Ya da hatta Nietzsche'nin: bilgiyi görev gibi gören isyancı bir yüz olarak betimlediği Don Juan'ı; başkaları onu lanetlemese bile o kendini gizlice bir başkasının yerine geçirilmiş bir bebek, bir yabancı gibi hisseder. Hindu geleneğinde *vratias* (asi kalabalıklar) denir. *Vratia*, bilgiyi fethetme yolundaki kişidir. Bir bilgi adamının [czlowiek poznania] fikirleri ya da teorileri değil, kendi *yapma* düzeni vardır. Doğru öğretmen – çırak için ne yapar? *Yap*, der. Çırak, anlamak için mücadele eder, yapmaktan kaçınmak için bilinmezi bilinene indirgemek ister. Tam da anlamak istediği için direnir. Ama aslında ancak *yaptıktan* sonra anlayabilir. *Yapar* ya da yapmaz. Bilgi bir yapma meselesidir.

¹ İcracı (Yazının başlığı dışında her yerde performer yerine "İcracı" sözcüğü kullanılmıştır) (bütün dipnotlar Türkçeye çevirenler tarafından eklenmiştir)

TEHLİKE VE RASTLANTI

Savaşçı terimini kullandığımda, bunu Castaneda'ya atfedebilirsiniz, oysa bütün kutsal metinler savaşçıdan bahseder. Bunu Hindu geleneğinde de bulursunuz, Afrika geleneğinde de. Kendi ölümlülüğünün bilincinde olandır o. Cesetlerle karşılaşmak gerekirse, cesetlerle karşılaşır, ama öldürmek gerekmiyorsa öldürmez. Yeni Dünya Kızılderilileri arasında denir ki, iki savaş arasında, *savaşçının bir genç kız gibi müşfik bir kalbi vardır*. Bilgiyi fethetmek için savaşır, çünkü hayatın nabızı büyük yoğunluk anlarında, büyük tehlike anlarında daha güçlü ve daha belirgin hale gelir. Tehlike ve rastlantı yan yanadır. Tehlikeyle yüzleşmeyen kişinin sınıfı olamaz. Meydan okuma zamanlarında, insan dürtüleri ritim kazanır. Ritüel büyük bir yoğunluk zamanıdır: kıskırtılmış bir yoğunluk; yaşam, böyle anlarda baştan aşağı ritimdir. *İcracı*, beden dürtüleri ile şarkı arasında bağlantı kurmanın yolunu bilir. (Yaşamın akışı biçimlerde dile getirilebilir.) Tanıklar o zaman yoğunluk hali içine girerler, çünkü, kendi deyimleriyle, bir mevcudiyet hissederler. Ve bu da tanık ile bu şey arasında bir köprü olan *İcracı* sayesinde. Bu anlamda, *İcracı*, *pontifex*'tir², köprüler kuran biri.

Öz: etimolojik olarak, bir varlık³ sorunudur, *var-lık*. Öz, benim ilgimi çekiyor çünkü içinde sosyolojik hiçbir şey yoktur. Diğerlerinden aldığınız, dışarıdan gelen, öğrenilen bir şey değildir. Örneğin vicdan, öze ait bir şeydir: topluma ait ahlaki kodlardan farklıdır. Eğer ahlaki kodu ihlal ederseniz, kendinizi suçlu hissedersiniz ve içinde konuşan, toplumun sesidir. Fakat vicdana aykırı bir hareket yaparsanız, vicdan azabı duyarsınız – bu, sizinle kendiniz arasındadır, sizinle toplum arasında değil. Çünkü sahip olduğumuz neredeyse her şey toplumsaldır, ama öz, küçük bir şey gibi görünse de yalnızca bize aittir. Yetmişli yıllarda, Sudan'da, Kau köylerinde hâlâ genç savaşçılar vardı. Bütünüyle organikleşmiş bir savaşçıda beden ve öz ozmos halindedir: onları ayırmak mümkün değilmiş gibi görünür. Ancak bu hal kalıcı değildir: uzun sürmez. Zeami'nin sözleriyle, bu, *gençliğin çiçeğidir*. Bununla beraber, yaş ilerledikçe, *beden-ve-öz'den özün bedenine* geçmek mümkündür. Bu bir şekilde herkesin görevi olan zorlu bir evrimin, kişisel bir değişimin neticesidir. Anahtar soru şudur: Süreciniz ne? Ona sadık mısınız yoksa onunla kavgalı mısınız?

² Eski Roma'da başkahnin ya da yüksek rahipler okulu üyesi.

³ being

Zaman içinde gelişen (ya da sadece açılıveren – hepsi bu) süreç her bireyin kaderi gibidir, kendi kaderidir. Öyleyse: kendi kaderinize *teslim olmanın niteliği nedir?* Kişinin yaptığı eğer kendisiyle uyum içindeyse, eğer yaptığından nefret etmiyorsa, süreci yakalar. Süreç öze bağlanır ve *özün bedenine* giden yolu gösterir. Savaşçı kısa süren beden-ve-öz ozmosundayken, kendi sürecini yakalamalıdır. Sürece uyumlandığında, beden dirençsizleşir ve neredeyse saydamlaşır. Her şey aydınlıktadır, her şey göz önündedir. *İcracıyla* birlikte icra, neredeyse süreç haline gelir..

BEN – BEN

Antik metinler der ki: *Biz ikiyiz. Gagalayan kuş ve seyreden kuş. Biri ölecek ve biri yaşayacak.* Zamanın içinde yaşam sarhoşu gagalayıp dururken, içimizde seyreden parçayı *yaşatmayı* unutturuz. Yani yalnızca zaman içinde varolup da zaman dışında hiçbir şekilde var olmama tehlikesi vardır. İçinizdeki diğer parça tarafından (zaman dışındaymış gibi olan parça) seyredildiğinizi hissetmek farklı bir boyut kazandıracaktır. Bir Ben–Ben vardır. İkinci Ben yarı sanaldır: içinizde değildir, başkalarının bakışı ya da herhangi bir yargılama değildir: hareketsiz bir bakışa benzer: sessiz bir mevcudiyettir, nesnelere aydınlatan güneş gibi – hepsi bu. Süreç yalnızca bu durağan varlık bağlamında başarılı olabilir. Ben–Ben: deneyimlenirken, bu ikili, ayrı gibi durmazlar, tersine tam ve eşsizdirler.

İcracı'nın yönteminde – o, özü, bedenle ozmosu sırasında algılar ve ardından süreci işletir: Ben–Ben'i geliştirir. Öğretmenin oradaki izleyen varlığı kimi zaman Ben–Ben bağlantısının bir aynası gibi işlev görebilir (bu bağlantı noktasının izi henüz sürülmemiştir). Ben–Ben kanalı izlendiği zaman, öğretmen gözden kaybolabilir ve *İcracı, özün bedeni*'ne doğru yola devam eder; bu – kimileri için –yaşlı Gurdjieff'in fotoğrafında görülen gibi Paris'te bir sırada oturuyor olabilir. Genç savaşçı Kau'nun fotoğrafından Gurdjieff'inkine geçişte, *beden-ve-öz'den özün bedeni*'ne geçiş vardır.

Ben–Ben ikiye ayrılmak değil çift olmaktır. Sorun, eylemde edil-

gin, görmede etkin olmaktır (alışkanlığın tersine çevrilmesi). Edilgin: kavrayışlı olmak için. Etkin: mevcut olmak için. Ben–Ben’in yaşamını beslemek için, *İcracı*, bir organizma-kütle, bir atletik kaslar organizması değil, enerjilerin dolaştığı, enerjilerin dönüştüğü, belli belirsiz olana dokunulan bir organizma-kanal geliştirmelidir.

İcracı, çalışmasını kesin bir yapıya oturtmalıdır – çaba harcamak, çünkü süreklilik ve ayrıntılara saygı Ben–Ben’in mevcut olmasını sağlayan titizliktir. Yapılacak şeyler kesin olmalıdır. *Doğaçlama yapmayın lütfen!* Basit eylemleri bulmak, yine de bu eylemler üzerinde ustalaşmaya ve onların sürekli olmasına özen göstermek. Aksi halde, basit olmazlar, banal olurlar.

HATIRLADIĞIM

Yaratıcı yola erişmenin bir yolu, içinizde, atalardan kalan güçlü bir ilişkiyle bağlı olduğunuz antik bir bedensellik keşfetmektir. Böylece ne karakterin içindesinizdir, ne de karakter-olmayanın içinde. Ayrıntılardan başlayarak içinizde başka birini keşfedebilirsiniz – büyükbabanızı, annenizi. Bir fotoğraf, buruş buruş bir anı, sesin renginin uzak bir yansıması, bir bedenselliği yeniden inşa etmenize olanak sağlar. Birincisi, tanınan birinin bedenselliği, sonra, giderek daha uzak, tanınmayan birinin, atanın bedenselliği. Harfi harfine aynı şey midir bu? Belki harfi harfine değil – ama yine de olabileceği gibi. Çok geriye ulaşabilirsiniz, sanki hatırlarınız uyanır. Bu bir hatırlama görüngüsüdür, sanki ilkel ritüelin *İcracı*’sını hatırlarsınız. Her seferinde bir şey keşfederim. Bunun hatırladığım şey olduğu duygusuna sahibim. Keşifler arkamızdadır ve onlara ulaşmak için geriye doğru yolculuk etmeliyiz. Bu atılımla birlikte – bir sürgün dönüşünde olduğu gibi – artık başlangıçlarla bağlantılı olmayan ama – söylemeye cesaret edecek olursam – *başlangıçla* bağlantılı olan bir şeye dokunulabilir mi? İnanıyorum ki dokunulabilir. Öz, hafızanın gizli arka planı mıdır? Kesinlikle bilmiyorum. Özün yakınında çalışırken, hafızanın gerçekleştirdiği izlenimini ediniyorum. Öz etkinleştirildiği zaman, sanki güçlü olanaklar⁴ etkinleştiriliyor gibidir. Hatırlama bu olanaklardan belki yalnızca biridir.

⁴ potentialities

İÇ İNSAN

Alıntı yapıyorum:

İç insanla dış insan arasında cennetle dünya arasındaki o sonsuz farklılık vardır.

İlk nedenimdeyken⁵, Tanrı'm yoktu. Ben kendimin nedeniydim. Orada, ne kimse bana nereye eğilimli olduğumu sordu, ne de ne yaptığımı; orada beni sorgulayacak kimse yoktu. İstedğim şey neyse oydum ve ne isem onu istiyordum. Tanrı'dan ve başka her şeyden azadeydim.

Dışarı çıktığım (dışarı aktığım) zaman, bütün yaratıklar Tanrı'dan bahsediyordu. Biri bana sorduysa: – Ekhart kardeş, evden ne zaman çıktın? – bir an önce hala oradaydım. Ben, kendimdim. İnsanı yapmak için (ki burada benden aşağıdadır) ben bizzat kendimi istedim ve bizzat kendimi bildim. Bu yüzden doğmadım ve bu doğmamış halimle ölemem. Doğumumla benim olduğum şey ölüp yok olacak, çünkü zamana teslim olmuştur ve zamanla çürüyecektir. Ama benim doğumumda bütün yaratıklar da doğmuştur. Bunların hepsi yaşamlarından özlerine yükselme ihtiyacı duyarlar.

Geri döndüğüm zaman, bu ilerleme dışarı çıkmamdan çok daha soyludur. İlerleme sırasında - orada, bütün yaratıkların üstündeyim, ne Tanrıyım ne yaratık; ama ben ne idiysem oyum, şimdi ve her zaman kalmam gerekenim. Vardığım zaman – orada, ne kimse bana nereden geldiğimi sorar ne de daha önce nerede olduğumu. Orada ne idiysem oyum. Ne artırırım ne azaltırım, çünkü ben – oradayım, her şeyi hareket ettiren hareketsiz bir nedendir bu.

⁵ cause

Not

(İtalya Pontedera'daki Çalışma Merkezi⁶ tarafından yayımlanan kitapçığındaki "Performer"⁷ metninin yanında): Bu metnin – Grotowski'nin verdiği bir konferansa dayanan – bir versiyonu, Mayıs 1987'de Paris'te, *Art-Press* tarafından Georges Banu'nun aşağıdaki açıklamasıyla yayımlandı: "Burada ileri sürdüğüm şey ne bir kayıt, ne bir özet; Grotowski'nin formüllerine mümkün olduğunca yakın şekilde ve dikkatle alınmış notlardır. Bir yörüngeyi işaretleri olarak okunmalıdır, bir programın terimleri ya da – bitmiş, yazılmış, kapatılmış – bir belge olarak değil." Grotowski, bu yayım için, metin üzerinde yeniden çalışmış ve metni genişletmiştir. *İcracı*'yı Çalışma Merkezi'nin katılımcılarıyla özdeşleştirmek, bu terimi kötüye kullanmak olur. Asıl sorun daha çok "*İcracının* öğretmeni"nin bütün etkinliklerinde çok nadiren gerçekleşen çiraklık durumuna dairdir.

⁶ Workcenter

⁷ İcracı adıyla çevrilen bu metin.

İngilizceye çeviren: Thomas Richards

© 1990 Jerzy Grotowski

